

YOSH AVLOD TARBIYASINING UMUMINSONIY AXLOQIY MEZONLARI VA AN'ANALARI

Mustafaev Abay Sartay uli

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti pedagogika
mutaxassisligi magistranti.

+998906583252

mra926218@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213718>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 25- sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 27- sentabr 2025 yil

KEYWORDS

tarbiya, axloqiy mezonlar, an'ana, yosh avlod, qadriyat, ma'naviyat.

ABSTRACT

Ushbu maqolada yosh avlod tarbiyasida umuminsoniy axloqiy mezonlar va milliy an'analar uyg'unligining ahamiyati yoritiladi. Jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotida yoshlarning barkamol shaxs sifatida shakllanishida axloqiy qadriyatlarning tutgan o'rni, tarbiya jarayonida oila, maktab va ijtimoiy muhitning ta'siri tahlil qilingan

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya sohasida olib borilayotgan islohotlar jamiyatimiz taraqqiyotining eng muhim omillaridan biriga aylandi. Chunki yosh avlodning ma'naviy-axloqiy barkamolligi, intellektual salohiyati va ijtimoiy faolligi mamlakat kelajagini belgilovchi asosiy mezonlardan hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, bolalar tarbiyasi masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Bugungi globallashuv va tezkor axborot oqimlari davrida oila tarbiyasining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ayniqsa, qiz bola tarbiyasi masalasi alohida e'tiborni talab qiladi. Chunki qizlar kelajakda ona, tarbiyachi va jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida oilaviy va ijtimoiy hayotda muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, o'g'il bola tarbiyasida otaning o'rni ham beqiyosdir. Ota shaxsiy namunasi, hayotiy tajribasi, mas'uliyati orqali o'g'il bolalarda mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish, iroda va jasorat kabi sifatlarni shakllantiradi.

Shu boisdan, oilada farzand tarbiyasi masalalarini ilmiy asosda o'rganish, qiz bola va o'g'il bola tarbiyasining o'ziga xos jihatlarini aniqlash, ota-onaning pedagogik mas'uliyatini kuchaytirish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biridir. Zero, sog'lom fikrli, barkamol, vatanparvar, ma'naviy boy va jismonan sog'lom yoshlarni tarbiyalash orqali mamlakatning istiqboli mustahkamlanadi.

Yosh avlod tarbiyasi qadimdan barcha jamiyatlarda dolzarb bo'lib kelgan. Har bir davr va har bir xalq tarbiya masalasini o'zining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma'naviy rivojlanish darajasiga qarab hal etib kelgan. Shuning uchun ham yoshlarning axloqiy kamolotini ta'minlashda ikki asosiy manba — umuminsoniy axloqiy mezonlar va milliy an'analar muhim ahamiyat kasb etadi. Umuminsoniy axloqiy mezonlar — butun insoniyat tomonidan tan olingan qadriyatlar majmuasidir. Halollik, adolat, insonparvarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, tinchliksevarlik, mehnatsevarlik, bag'rikenglik kabi tushunchalar har qanday xalq, millat va din uchun qadrlidir. Ushbu qadriyatlar ming yillik insoniyat tajribasi davomida shakllangan

bo'lib, ularni buzish jamiyatning inqirozga yuz tutishiga olib kelishi tarixda ko'p bora kuzatilgan. Masalan, qadimgi Sharq, Yunon-Rim falsafasida ham axloqiylik va odil jamiyat tushunchalari markaziy mavzuga aylangan. Konfutsiy ta'limotida "insoniylik" tushunchasi barcha munosabatlarning mezoni sifatida qaralgan bo'lsa, Yevropa Uyg'onish davri mutafakkirlari ham inson erkinligi va qadr-qimmatini eng oliy qadriyat sifatida ilgari surganlar[1,3].

Sharq mutafakkirlari ham axloqiy komillikka alohida e'tibor qaratganlar. Abu Nasr al-Farobiy "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyatning taraqqiyoti odil va axloqan yetuk shaxslarning faoliyatiga bog'liq ekanini ta'kidlagan. Ibn Sino "Tib qonunlari"da nafaqat jismoniy, balki ma'naviy sog'lomlikni ham komil insonning asosiy belgisi deb bilgan. Alisher Navoiy esa o'z g'azallari va nasriy asarlarida yoshlarni ilm-ma'rifatga intilish, kamtarlik, insonparvarlik va odob-axloq qoidalariga amal qilishga chaqirgan. Demak, umuminsoniy qadriyatlar sharqona tafakkurda ham, g'arbona tafakkurda ham asosiy mezon sifatida qaralgan.

Biroq, har bir xalqning tarbiya jarayoni faqat umumiy qadriyatlarga asoslanib qolmaydi. Unga milliy an'analar ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Milliy an'analar — bu xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi, hayot tarzi, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlarida mujassam bo'lgan qadriyatlar yig'indisidir. O'zbek xalqida tarbiyaga oid an'analar nihoyatda boy. Masalan, oilada ota-onaga hurmat, mahallada qo'ni-qo'shniga ehtirom, jamiyatda katta-kichikni bilish, to'y-marosimlarda odob-axloqqa amal qilish kabi qadriyatlar yoshlarning axloqiy tarbiyasida muhim o'rin tutadi[2,4].

Ayniqsa, oilaviy qadriyatlar yoshlarning shaxsiy kamolotida beqiyos ahamiyatga ega. Ota-onaning shaxsiy namunasi, ularning mehribonligi, tartib-intizomi, hayotiy tajribasi farzand ongida mustahkam iz qoldiradi. Shu bois xalqimizda "Ona — muallima, ota — tarbiyachi" degan hikmatli so'zlar bejiz aytilmagan. Oiladagi tarbiya mahalla va jamiyat tarbiyasi bilan qo'shilganda, yoshlar barkamol shaxs sifatida shakllanadi.

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlod tarbiyasining mazmuni ham yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Axborot oqimining kuchayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali turli xil g'oya va qarashlarning tezkor tarqalishi yoshlarning ongiga bevosita ta'sir qilmoqda. Bu holat ularning axloqiy immunitetini zaiflashtirishi, milliy o'zligidan uzoqlashtirishi mumkin[5]. Shu sababli, bugungi kunda yoshlarni tarbiyalashda umuminsoniy axloqiy mezonlarni milliy an'analar bilan uyg'unlashtirib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida singdirish dolzarbdir.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, yosh avlod tarbiyasida quyidagi omillar muhim o'rin tutadi:

1. O'quv-tarbiya jarayonining mazmuni – darsliklar, o'quv dasturlari va tarbiyaviy tadbirlar umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllanishi lozim.

2. Pedagogik muhit – maktabda sog'lom ma'naviy-axloqiy muhit yaratish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida o'zaro hurmat tamoyiliga amal qilish muhimdir.

3. Innovatsion metodlar – rolli o'yinlar, loyiha asosida o'qitish, interfaol mashg'ulotlar yoshlarning qadriyatlarga ongli ravishda amal qilishini ta'minlaydi.

4. Jamiyat bilan hamkorlik – mahalla, yoshlar tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va diniy-ma'rifiy markazlarning hamkorligi yoshlarning axloqiy tarbiyasini samarali qiladi.

Psixologik nuqtai nazardan esa, axloqiy tarbiya yoshlarning shaxsiy qiziqishlari,

qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda tashkil etilishi zarur. O'smirlilik davri axloqiy qadriyatlar shakllanishida eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda shaxsning o'ziga baho berish, o'z qadr-qimmatini anglash, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Shuning uchun pedagoglar va ota-onalar bu jarayonda yoshlarning ichki dunyosiga e'tibor qaratib, ularni ijobiy faoliyatlarga yo'naltirishlari kerak.

Bugungi kunda yoshlarni umuminsoniy axloqiy mezonlar ruhida tarbiyalash nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Chunki insonparvar, halol, bag'rikeng, Vatanga sadoqatli yoshlar kelajak jamiyatining asosi bo'ladi. Shu bilan birga, milliy an'analarga tayanib tarbiyalangan yoshlar o'z tarixiga, milliy merosiga, madaniyatiga hurmat bilan qaraydi[6]. Demak, yosh avlod tarbiyasi — bu ikki manba: umuminsoniy axloqiy mezonlar va milliy an'analarning uyg'unligi orqali samarali bo'ladi. Ana shu uyg'unlik asosida shakllangan tarbiya nafaqat shaxsning, balki butun jamiyatning barqaror taraqqiyotini ta'minlaydi.

Xulosa. Yosh avlod tarbiyasida umuminsoniy axloqiy mezonlar va milliy an'analarning uyg'unligi shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlaydi. Axloqiy tarbiya oilada boshlanib, ta'lim muassasalari va jamiyat tomonidan davom ettiriladi. Shu bois, yoshlarni komil inson sifatida shakllantirishda qadriyatlar uyg'unligi, tarbiyaviy muhitning to'g'ri tashkil etilishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning qo'llanishi hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19 iyul 2021-yildagi PQ-5188-sondagi "Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablar faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori
2. Nadjimova K.U. Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning o'rni: Toshkent arxitektura instituti, monografiya, -Adolat, 2016.
3. Oila a'zolarida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagi usullardan Sher A. Axloqshunoslik. – T.: UAJBNT markazi, 2003
4. Shodmonova Sh.S. Oilada kichik maktab yoshidagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalashning pedagogik asoslari: Ped. fanlari nomzodi... dis. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat ped. un-ti. – Toshkent, 2001.
5. Umarova M.M. O'smirlarda oilaviy qadriyatlar to'g'risidagi tasavvurlar shakllanishining ijtimoiy-psixologik shart-sharoitlari: Dis.... psixol.fan.nomzodi: 19.00.05. – T.: 2004.
6. Saylaubekovna R. R. Fertil atamasi va fertil yoshdagi insonlarning psixologik xususiyatlari //Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. – 2023. – T. 1. – №. 3.